

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

A Pokaj helynév eredete és az ómagyar kori *-j* ~ *-aj/-ej* helynévképző

1. A címben jelzett ómagyar kori helynévképző meglétét újabban BENKŐ LORÁND vetette fel a „*Tokaj*- és kapcsolt nevei” című nagyhatású tanulmányában (Nyíri Antal kilencvenéves. Szerk. BÜKY LÁSZLÓ. 1997. Szeged, 29—36, Hímesudvar — Körév — Tokaj. In: Uő., Név és történelem. Tanulmányok az Árpád-korból. Bp., 1998. 162—8.) Mondandójának bevezetéséül cáfolja azt a korábbi feltevést, mely szerint az anonymusi *Hímesudvar* és a XIII. században feltűnő *Körév* elnevezések a Tisza melletti Tokajra vonatkoznának. BENKŐ célja valójában az volt, hogy a *Tokaj* helynév eredetét, ezt a „hurcolt nyelvészeti babonát” elvesse és egy új névmagyarozással bebizonyítsa magyar eredetét és azt, hogy az ómagyar kori „helynévképzőink sorában a *-j*, *-aj/-ej*-jel is okvetlenül számolnunk kell.” (i. m. 35).

Sajnálatos módon az ómagyar kori *-j* helynévképző felvetése után félreértéseken alapuló megnyilatkozások láttak napvilágot. Ennek jórészt az az oka, hogy nem ismerjük kellően a történeti személy- és helynévanyagunkat, főleg nem vagyunk tisztában a nevek eredetével. Máskor a helynévmagyarozatokban javasolt más megoldások elsikkadnak, mert nem illenek valamely — jelen esetben az ómagyar kori *-j* helynévképző meglétét igazoló — koncepcióba.

BENKŐ LORÁND tanulmányának ismertetése előtt idézek jelen témánkhoz kapcsolható tudománytörténeti adalékot. KNEZSA ISTVÁN 1935-ben NICOLAE DRĂGANU román nyelvész munkájáról írt könyvterjedelmű kritikájában erősen kifogásolta a szerző munkamódszerét, a Kárpát-medence helyneveinek román eredetével kapcsolatos felvetéseit (Pseudorumänen in Pannonien und in den Nordkarpathen: AECO. 1: 97—220, 2: 84—179). A *Márévára* (1316—1441: *Castrum de Mare, de Mareey, de Marey*) névmagyarozatban egyenesen érthetetlennek („unverständlich”) tartotta, hogy DRĂGANU e névben egy román személynév + *-j* magyar helynévképzőt vélt felfedezni. KNEZSA szerint ilyen képzőt senki nem ismert, ez nyilvánvalóan DRĂGANU találmánya („Ein solches Suffix kennt niemand, es ist offenbar Dr.-s Erfindung”). Ugyanít KNEZSA MELICH JÁNOS egyik munkájára (MNy. 1914: 156) hivatkozva megemlíti, hogy a magyarban van egy *-é* possessivképző, mely a helynevekben is előfordul, és rendszerint *-i*-vé fejlődik, és magánhangzó után *-j*-vé válhat. Azonban KNEZSA MELICHnek erre felhozott példáit igen kétes értékűnek tartotta („Diese Fälle sind jedoch von sehr zweifelhaftem Wert”), mert ezek között talán egy név sincs, melyet ne lehetne másképpen is magyarázni („da sich darunter vielleicht kein einziger Name findet, der nicht auch anderswie erklärt werden könnte”). Például a MELICH által felhozott *Balozsaj* helynév a szláv *Blazej* < latin *Blasius* személynévből is létrejöhetett (i. m. 1: 186). De DRĂGANU nemcsak a *Máré*, hanem a *Tokaj* helyneveinket is egy *-j* magyar helynévképzős magyar vagy román személynévi alakulatként tartotta. KNEZSA ezzel kapcsolatban utalt a *Máré* alatt mondottakra, majd megjegyezte: *Tokaj* helyneveink valószínűleg („wahrscheinlich”) egy török személynévből alakult (i. m. 214).

2. BENKŐ LORÁND *Tokaj* helynévmagyarozatát azzal kezdi, hogy megállapítja: *Tokaj* helyneveink volt Borsod, Zemplén, Somogy és Gömör megyében, tehát nem egyedi alakulás. Messzemenően egyet lehet értenünk BENKŐ kérdésfeltevésével, mely a történeti névtan módszertani alapkérdésének is felfogható: „egyedi nyelvi tény-e a vizsgált név, vagy vannak-e azonos társai, s ha ilyenek vannak, mi áll e többszörösség mögött?” (i. m. 32). BENKŐ miután elveti a *Tokaj* helynév török etimológiáját, kijelenti: a magyar nyelvterületen előforduló helyneveink eredetét előbb a magyar nyelv körében kell keresnünk; ha ez sikertelen, akkor „elsősorban — a nyelvi, kronológiai szubsztrátum-viszonyokat tekintve — a szláv nyelvekhez” kell fordulnunk (i. m. 33).

A *Tokaj* helynév magyarozatához BENKŐ felsorol számos *-aj/-ej* végződésű Árpád-kori személy- és helynevet, igazolandó e típus gyakoriságát. Valóban az Árpád-kori névállományban igen nagy számban fordulnak elő a *-j*, *-aj*, *-ej*, *-oj*, *-uj* végződésű személynevek. A készülő Árpád-kori személynévtár a tergo adattárából könnyen visszakereshető lesz e névtípus. De kétlem, hogy e ne-

vek „zöme származás szerint más, mint magyar nem lehet, s végződésük magyar formáns voltáról sem lehet kétségünk” (i. m. 33). BENKŐ csak „néhány idegen etimonra gyanús vagy ismeretlen eredetűnek minősíthető elem”-et vél közöttük. Tapasztalatom szerint e nevek egy része valóban ismeretlen eredetű, tehát fogalmunk sincs arról, hogy a végződésüket minek minősítsük, más részük biztosan szláv eredetű, közülük többet megtaláltam a szláv (lengyel, cseh, horvát) személynévi adattárakban. Most nem akarok elmélkedni az úgynevezett „magyar” nevekről, vagyis voltaképpen nem kívánom feltenni a kérdést, hogy melyek a magyar nevek. De ez a kitétel, hogy a „-j, -aj/-ej” végű nevek zöme más, mint magyar nem lehet” nemcsak erősen kérdéses, hanem egyenesen veszélyes is, mert a BENKŐ által is jogosan és többször kifogásolt „nyelvi babonákhoz”, romantikus névmagyarázatokhoz vezethet, melyekkel napjainkban is többször találkozunk (a médiákban is).

BENKŐ úgy gondolja, hogy az egyetlen — eddig ismert — 1219/1550: *Tukay* Árpád-kori személynévünk „a *Tokaj* helynevek nagy túlsúlya és széles területi szórtsága miatt” helynévből lett és nem fordítva. Természetesen ez a feltevés is elfogadható, de ha megnézzük a nevezett *Tukay* környezetét, több társa szláv eredetű nevét, akkor a helynév > személynév teória halványulni látszik. Ugyanis a Szabolcs megyei Nyírből való izmaeliták latorsággal vádolták a Borsod megyei vámosi Márton ispán és az Abaúj megyei tapolcai apát jobbágyait, kiknek neve a következő: *Egud, Botyka, Zobotha, Karasun, Torka, Zekus, Ioacyn, T u k a y*, *Iroslou, Jacobum, Benedic, Nunige, Zobozlo, Borathe, Henuc, Lusutha, Zama-Cziomut, Buchi, Tomas* (VR. 41. §. 229; GYÖRFFY 1: 813; NÉMETH PÉTER, A középkori Szabolcs megye települései. Nyíregyháza, 1997. 49). A felsoroltak közül vajon melyik névről lehetne biztonsággal állítani, hogy magyar eredetű?

A *Tokaj* helynév alapszavában BENKŐ vagy az ismeretlen eredetű *tok* ’burok, tartó’, vagy a bizonytalan eredetű, talán török *tok* ’halfajta’, esetleg a szláv eredetű *toka* köznevekből alakult *Tocu, Tok, Thoka, Tuka* Árpád-kori személynév valamelyikét sejtí. Mindezek után BENKŐ úgy véli, hogy az alapnév a *-j, -aj/-ej* formánssal alakult *Tokaj*-já, és ez a formáns azonos a birtokjellel. Mivel azonban a *Tokaj* helynév „aligha puszta személynévből lett”, ezért a birtokjel „nagy valószínűséggel helynévképző szerepű” tehát a „*Tokaj* helységeink végződése ugyanolyan funkciójú, mint az *-i* helynévképző (*Pályi, Tamási* stb.)”. Ebből BENKŐ szerint egy általánosabb magyar nyelvtörténeti tanulság következik: „helynévképzőink sorában a *-j, -aj/-ej*-jel is okvetlenül számolnunk kell” (i. m. 35).

3. A *Tokaj* személynév és helynév számomra továbbra is az ismeretlen eredetűek közé tartozik. Kijelentésemet a következőkkel támasztom alá: KNIEZSA ISTVÁN „A magyar nyelv szláv jövevényszavai” című művében a *toka* (a szláv nyelvekben ’zsír, háj’ jelentésű) közszó nyelvtörténeti adatai közé a hasonló alakú Árpád-kori személynéveket nem vette be (vö. SzJSSz. 1: 526). Továbbá az ólengyel személynévek között van *Toch, Tuch, Tok, Toka, Tuka* (SISNO. 5: 444, 446, 486, 487), az ócseh családnevek között van *Tuka* (< *tuka* ’straka’, ’szarka, tolvaj’), *Tochaj* (BENEŠ, ČPpříjm. 92, 192). A ma élő horvát családnevek között van *Tok, Toka, Tuk, Tuka, Tukaj ~ Tuhaj* (*Tokić, Tukać, Tukić, Tuksa*) (LPH. 679—92). Tehát egyelőre a *Tokaj* helynév eredetét illetően csak találgatásokra szorítkozhatunk.

Az Árpád-kori személynévképzők, a „magyar formánsok” kérdéskörét már érintettem (vö. Nyr. 119. 1995: 186—7, MNy. 1999: 45—54), példákon bizonyítottam a magyar *-a, -o, -k, -s, -cs*, valamint a szláv *-a, -o, -k, -š, -č* és *-ta/-te* személynévképzők alaki hasonlóságát, ami miatt szinte lehetetlen biztonsággal megállapítani, melyik a magyar és melyik a szláv (képzésű) Árpád-kori személynév. Jelen mondanivalómhoz kapcsolódóan bemutatok néhány szláv személynévet, melyek mindegyike a szláv *-j* képzővel alakult: *Andřej, Balej, Blažej, Častěj, Čepřej, Čelej, Dobřej, Dušej, Hoděj, Kocej, Lepěj, Malej, Milej, Miřej, Mladěj, Modlej, Pelej, Petřej, Ratěj, Řenděj, Sěmněj, Třeběj, Uněj, Vlastěj, Vlčěj, Vršěj, Želej; Černaj, Jiraj, Holaj, Tichaj; Sovoj, Radoj, Stanoj, Domoj; Raduj, Beruj, Boguj, Lutuj, Mihuj, Jaruj* stb. (JAN SVOBODA, Staročeská osobní jména a nasě příjmení. Praha, 1964. 167—8.)

A felsorolt *-j* képzős szláv személynévi példák alapján nem látom kellően igazoltnak a véleményem szerint bizonytalan eredetű *Tokaj* helyneveinket „magyar” alapszóból, „magyar formánsal” alakultnak tekinteni, és a *Tokaj* név *-j* végződéséből mint ómagyar helynévképzőből általáno-

sabb nyelvtörténeti tanulságot levonni. A *Tokaj* helynév eredetének tisztázása a gyakori *-j* végű Árpád-kori személynévek tüzetes vizsgálata után lehetséges.

BENKŐ LORÁND egyik tanulmányában elmarasztalóan nyilatkozott a helyneveink vizsgálatában dogmává merevedett névmagyarázatokról. Idézem témánkhoz illő szavait: „Esetenként természetesen mindezen következtetések mindegyike valós lehet, csak az elvi alapból kiinduló tömegesítés, sablon, túlzás vitatható, illetőleg kétségeket ébresztő.” (NévtÉrt. 18. 1996: 12). Az alábbiakban BENKŐ LORÁND „*Tokaj* — és kapcsolt nevei” című tanulmánya után nyilvánosságot kapott „sablonokból, túlzásokból” is bemutatok néhányat.

4. Bevezetésképpen megemlítem, hogy a magyar névállományban fellelhető szláv *-ej* képzős személynévre gondolt MIKOS JÓZSEF a fehérvári keresztesek 1193. évi oklevele „*Gudejakara*” határrésznévének magyarázatában (MNY. 1935: 251), és KNEI ZSZA ISTVÁN is a zobori apátság 1111. évi okleveléből a „*Nicolaus filius Pestrei*” névalakból (DHA. 1: 383; GYÖRFFY 4: 430) a *Pestrei* apanevet „valószínűleg a szláv *ꙗꙋꙋꙋꙋ > tót *pestry* -ēj képzős” származékának magyarázta (Helynév- és családnévvizsgálatok. Bp., 2003. 225).*

Bizonyos *-j* végű nevekről rövid, de annál fontosabb cikket közölt PAIS DEZSŐ a „*-goj* és *-voj* utótagú szláv személynévek magyar fejleményei” címmel (MNY. 1936: 307—10). Ebben MELICH JÁNOS korábbi munkáira (MNY. 1909: 369, HonfMagy. 393) hivatkozva idézi, hogyan lesz a szláv *Radigoj* személynévből a magyar *Redege* helynév, majd e nyomon haladva PAIS megállapítja és számos példával támasztja alá, hogy a szláv *Budigoj* szn.-ből keletkezett a magyar *Bödöge*, *Bedege* hn., a *Berivoj*, *Bervoj* > *Bervei* szn.-ből a magyar *Börvely*, *Bervely*, és szabályos hangmegfeleléssel a *Berve* hn. (Alsó-Fehér megyében). — Jó nyomon jár a BÉNYEI ÁGNES — PETHŐ GERGELY szerzőpáros, amikor a Győr megyei *Bódé* (*Budej*) helynévben (GYÖRFFY 2: 583) egy szláv személynévet, esetleg a *Budivoj*-t keresi. Jóllehet nem hivatkoztak PAIS fent említett munkájára, hasonló hangváltozást írtak le, mint PAIS: „A *Bódé* változat a korábbi *Budej*-ből keletkezett nyíltabbá válással és az *ei* monoftongizálódásával.” (Az Árpád-kori Győr vármegye településneveinek nyelvészeti elemzése. Debrecen, 1998. 23). Ugyanilyen alakulás a Kraszna megyei *Maladé* hn. (GYÖRFFY 3: 517) is egy szláv *Mladěj* szn.-ből (FNESz.) szabályos hangmegfeleléssel, akárcsak a *Máté* személynévünk a szláv *Matěj*-ből (vö. PAIS DEZSŐ: MNY. 1934: 327, NyK. 44. 1916: 328).

Mindezek után, vagyis MELICH JÁNOS és PAIS DEZSŐ alapvető, mert helynevünk eredetét helyesen magyarázó példáinak értelmében, valamint a FNESz. megfelelő szócikkeit elolvasva aligha tartozik a Fehér megyei *Bervei* ~ *Berve* hn. „az *-aj/-ej* helynévképző az *-i* előzménye, de annak megkövült, archaikus változata” című csoportba (BENKŐ LORÁND, Az ómagyar nyelv tanúságtétele. Bp., 2002. 64). TÓTH VALÉRIÁNAK is felesleges volt a Bars megyei *Rendve* (< szláv *Redivoj* szn.) helynévről — jóllehet hivatkozik a FNESz.-re — a következőket írnia: „*Rendve* forma másodlagosan, talán a helynévképzőnek felfogott névvég elvonásával keletkezett. A *-j* helynévképző nem tekinthető ritkaságnak [?] a korai ómagyar kor helynévkincsében, ez [?] analógiát szolgáltatott e névfejlődési folyamathoz.” (Az Árpád-kori Abaúj és Bars vármegye helyneveinek történeti-etimológiai szótára. Debrecen, 2001. 229). A FNESz. hiába hozott korai *Nouuo*i személynévi alakot a *Novaj* helynév magyarázatául (FNESz. *Novaj*), TÓTH VALÉRIA „helyesebbnek” véli, ha a *Noe* ~ *Novaj* névpárban is a *Noe* + *-i* ~ *-j* „helynévképzős” származékot látjuk (i. m. 110). TÓTH VALÉRIA nem tudhatta, hogy a *Noe* személynévként volt *Novaj* változata is: idézem a Hanva nemzetséghez tartozó *Noe*-t, akit egy korábbi oklevélben *Nowey*-nek írtak, sőt KARÁCSONYI JÁNOS az 1287: „*Noe* filius *Noe* de genere *Zah*” (Sztp. II/2—3: 375; GYÖRFFY 4: 301) névalakot a Záh nembeli „*Novaj* fia *Novaj*”-ként idézi (Magyar Nemz². 1055, 1060). A Hanva nemzetséghez tartozó *Novaj* ~ *Noe* adatai: 1274/1338: „*Nowey* filius *Theodoli*! ... de genere *Hanva*”, 1289/1479: „*Dionisio* filio *Noe* de genere *Honva*” (GYÖRFFY 2: 505), továbbá Gömör megyében egy határrésznév: 1254/1364/1399: *Nauoyuelge* volt (GYÖRFFY 2: 528). Hasonlóan az előbbihez 1237-ben a Fejér megyei Vaján lakó szabados nevét is *Vre* és *Vrey* alakban jegyezték fel (ÓMOLv. 90;

GYÖRFFY 2: 413). TÓTH VALÉRIA a Bars megyei *Szovaj* (*Zowey, Soway, Zouoy, Zoe*) helynevet is a *Szoe* személynév *-j* helynévképzős származékának tekinti, és szerinte a név fejlődésére az „abaúji *Noé ~ Novaj* névpár szolgáltatathat analógiát” [?] (i. m. 239—40). A *Szovaj* névben nincs *-j* helynévképző, hanem a helynév alapja egy szláv személynév: *Svoj ~ Sovoj* (vö. SVOBODA: SOJ. 88, 168).

TÓTH VALÉRIA idézett munkájában nagyrészt a FNESz. névmagyarázataira támaszkodik, és méltánylandó, ha az azoktól eltérő véleményét is megfogalmazza, ha például az Abaúj megyei *Monaj* és *Pocsaj* helynevek végződésében is az ómagyar kori *-j* helynévképzőt látja. Ám kérdés, miért hivatkozik BENKŐ LORÁND e tárgyú tanulmánya mellett KISS LAJOS *Pokaj* névmagyarázatára is (i. m. 106, 119). Majd az Abaúj és Bars vármegye helyneveinek névrendszertani feldolgozásában a *-j, -aj/-ej* helynévképző tárgyalása során szóról szóra idézi BENKŐ LORÁND szavait, de lábjegyzetben ezt írja: „KISS LAJOS a személynévalapú neveken többnyire [?] nem helynév-, hanem kicsinyítő képzőnek magyarázza a névvégződést (vö. pl. ... *Pokaj*). JUHÁSZ DEZSŐ — lektori véleményében — KISS LAJOSSAL ért egyet, magam mindkét lehetőséget elképzelhetőnek tartom.” (Névrendszertani vizsgálatok a korai ómagyar korban. Debrecen, 2001. 55).

TÓTH VALÉRIA meglehetősen pontatlanul fogalmaz, mert KISS LAJOS nem „többnyire nem”, hanem *s o h a n e m* magyarázott névféjtéseiben egyetlen névvégződést sem ómagyar kori *-j* helynévképzőnek. Az ómagyar kori *-j* helynévképzővel kapcsolatosan már csak azért sem célszerű ilyen értelemben KISS LAJOS *Pokaj* cikkére hivatkozni, mert az a Magyar Nyelvben 1996-ban jelent meg, egy évvel korábban, mint BENKŐ LORÁNDnak az 1997-ben írt és megjelent „*Tokaj* — és kapcsolt nevei” című, valójában az ómagyar kori *-j* helynévképző meglétét felvető tanulmánya.

5. A Gömör megyei *Pokaj ~ Pokajfalva* településről és helynévről ILA BÁLINT a következőket írta: a falut a Rátoldok, közelebről a Putnokiak alapították. GYÖRFFY GYÖRGY *Ila* közlését megerősítette: a Rátót nembelieké volt *Pokaj* (GYÖRFFY 2: 355). ILA a továbbiakban csupán feltevéseit fogalmazta meg, amikor úgy gondolta, hogy a „névadó Póka a helység első lakosai közé tartozott, esetleg soltésza volt. Mivel a név [*Póka*] magyar és a falu egyetlen ismert jobbágynévsora is [1551-ből] magyar nyelvű jobbágyokat tüntet fel, a helység mind alapításában, mind lakóiban mindvégig magyar.” ILA BÁLINT lábjegyzetben megmagyarázta a helynév eredetét is: „A '*Póka*' a '*Poul-Pál*' kicsinyített alakja ...; ebből a '*Pokaj*' alak olyan képzésű, mint az '*ura*'-ból alakult *Uraj, Halm-Holmo*-ból fejlődött *Halmaj*. (Olv. PAIS, MNy. X. 131)” (ILA, Gömör m. 3: 213). ILA helynévmagyarázata tetszetős, csak nem igaz. Erre gondolhatott KISS LAJOS is, amikor sort kerített a *Pokaj* helynév magyarázatára. Nem akarta ILA névféjtését lesöpörni, hanem — a FNESz.-ben rendre alkalmazott módszere szerint — ajánlott helyette egy jobbat (amit azonban TÓTH VALÉRIA nem akart észrevenni). Idézem KISS LAJOS névmagyarázatát a Magyar Nyelvből: „határrész Putnok belterületétől nyugatra’ (1329/1466: *Pokajfalva*: GYÖRFFY 2: 535; 1400: *Pokay*: ZsigmOkl. 2/1: 6; 1427—31: *Pokay*: Csánki 1: 143). Az elsődleges *Pokajfalva* névalak szn.-i előtagja a m. *Póka* (1237: *Pouca*: ÓMOlv. 90) szn. kicsinyítő funkciójú *-j* képzős származékának magyarázható. De l. cseh *Pokoj* sz. (SVOBODA: SOJ. 204); le. *Pokoj* szn. (SĪSNO. 4: 307) is. A *-falva* utótag idővel elmaradt. (ILA 3: 213; STANISLAV: SlovJuh. 2: 417; KÁZMÉR: Falu 299; SCHLIMPERT: SIPn². 102). — Vö. *Pókaszepetk*” (FNESz.⁴) (MNy. 1996: 494). — Kérdés: miért hivatkozott többször TÓTH VALÉRIA az általa *-j* ómagyar kori helynévképzősnek feltételezett helyneveknél KISS LAJOS *Pokoj* névmagyarázatára?

6. *Pokaj* helynév az Árpád-korban Gömör megyén kívül volt Szepes megyében (CSÁNKI 1: 265), Varasd, Szerém és Körös megyében, vagyis nem egyedi előfordulású névalak, akárcsak a *Tokaj. Pokaj* helynév első említése 1237-ből származik, ekkor IV. Béla Péterváradot a bélakúti ciszterci apátságnak adta minden tartozékával együtt. A Duna révjének két oldalán Szerém és Bács megyében összesen 25 falu között tűnik fel. Az oklevelet IV. László 1279-ben átírta: 1237/1279/1385: „de monasterium Triumfontium ... in comitatu Syrmienisi ... villa Chuda ... villa Lazar ... villa Chervet ... villa *Pokoy*” (ÁÚO. 7: 27—31; vö. Sztp. 1: 191, II/2—3: 230; FERENC HERVAY, Repertorium Historicum Ordinis Cisterciensis

in Hungaria. Roma, 1984. 134, vö. GYÖRFFY 1: 230). 1248-ban IV. Béla megerősíti a Kadar-Kaluz nemzetséghez tartozó Andronicus mestert a zeguriai várhoz (Varasd megye) tartozó *Pocoy* és Prouzlou földek birtokában „terra de castro Zeghuria ... *Pocoy* ... et Prozloum ... metatur cum Chare filii domini Bani” (ÁÚO. 11: 359; Szt. 1: 268). 1270-ben V. István az oklevelet átírja és Andronicus fiait *Pocoy* és Pruzlou nevű földek birtokában megerősíti (Szt. II/1: 93; vö. KARÁCSONYI, MNemz². 734).

A Szepes megyei *Pokoj* nevű földre első adatunk 1270-ből származik, amikor V. István nővérének, Kinge hercegnőnek kérésére a Szepes megyei *Pokoy* nevű földből két ekényit Boloseynek, a hercegnő serviensének adományoz: „ad petitionem domine Kyngue duciesse, karissime sororis nostre Bolosey servienti suo in terra *Pokoy* in comitatu de Scipus dedimus ... terrarum duorum aratorum” (LevKözl. 1924: 128—9; Szt. II/1: 71). 1274-ben Miles fia Balasey kérésére V. István az oklevelet átírja: „Balasey filius Miles ... duorum aratorum in *Pokoy* in comitatu Scypus” (i. m. Szt. II/2—3: 87). További Szepes megyei adatok: 1273: *Pokay* (HO. 8: 157); 1278/1327: *Pokoy* (Szt. II/2—3: 219; CSÁNKI 1: 265; AnjOkl. 11: 237); 1286: *Pukoyfelde* (Szt. II/2—3: 367); 1288/1291: *Pokay* (Szt. II/2—3: 367); 1289: *Pocoy* (HO 6: 348); 1323: *Pokay* (RDES. 2: 390, 469).— 1290 körül III. András a Körös megyei Chano ügyében kiadott privilégiumát 1312-ben átirták és a föld határait leírták. Ebben tűnik fel *Pakay* föld (AnjOkl. 3: 182; vö. Szt. II/4: 28).

KISS LAJOS a Gömör megyei *Pokaj* helynév előzményének szláv, (cseh vagy lengyel) *Pokoj* személynevet idézett. A lengyel adat 1136-ból származik, egy egyházi hospes a név tulajdonosa: „Hospites (ecclesie beati Adalberti) uero sunt hii: Poc, *Pocay*, Tessanta” és 1454-ből Matis *Pokuy* (SISNO. 4: 306, 307). A szláv személynév bekerült a német nyelvterületre is, melynek a szláv eredetű történeti névanyagát SCHLIMPERT dolgozta fel. Ebben az 1335-ben előforduló *Pokoy* név magyarázataként ez áll: „*Pokoj, zu ursl. *pokojь... 'Ruhe, Zimmer, Frieden'”, azaz a szláv személynév a 'nyugalom, béke' vagy 'szoba' jelentésű ósszláv közszóra vezethető vissza (GERHARDT SCHLIMPERT, Slawische Personennamen in mittelalterischen Quellen zur deutsche Geschichte. Berlin, 1978. 102). Az Árpád-kori helynevek vagy a 'nyugodt, békés' jelentésű személynévből alakultak (vö. FNESz. *Tihany*), vagy az elnevezett hely, terület volt nyugodt, békés.

Ha végezetül összevetjük a *Tokaj* és *Pokaj* helyneveket, akkor mindkét helynév többszöri előfordulása. A *Pokaj* helynév is beleillik az Árpád-kori *-j*, *-aj*, *-ej*, *-oj*, *-uj* végű nevek csoportjába. Mindkét helynevet meg lehet magyarázni egy-egy személynévből, sőt a *Pokaj* helynév *Póka* személynévi előzménye lényegesen hihetőbb lenne, mint a *Tokaj* személynévnek 'hal', 'doboz, tok', esetleg 'toka' jelentésű közszavakból való teljesen bizonytalan levezetése. Elvileg semmi akadálya nem lenne annak, hogy a *Pokaj* név végződésében is egy ómagyar kori *-j* helynévképzőt lássunk, ennek azonban ellentmond a szláv *Pokaj*, *Pokoj* személynév, mely nemcsak a Kárpát medencében, hanem a nyugat-európai német nyelvterületen is előfordult. A lengyel határhoz közeli Szepes megyei *Pokaj* adatai nagymértékben erősítik a lengyel személynév jelenlétét mint előzményt az Árpád-kori helyneveinkben. Egyúttal erősen gyengítik a *Tokaj* helynév említett új magyarázatát, illetőleg a *-j* ómagyar kori helynévképző felvetését. A tanulság az, ha a név eredetét nem ismerjük, akkor nem lehet (nem szabad) végződéséről véleményt nyilvánítani, főleg nem célszerű a végződésben mindenáron egy „magyar formáns”-t felfedezni.

7. KNEZSA ISTVÁN jó 50 éve előadást tartott a „Honfoglalás előtti szlávok nyelve a Dunántúlon” címmel. HADROVICS LÁSZLÓ hozzászólásában az utókor számára is tanulságos gondolatokat fogalmazott meg: „Az előadó tagtársunk részéről érintett vitás kérdések főképp abból adódnak, hogy még sok mindent nem végeztünk el, ami a biztos nyelvészeti és településtörténeti következtetésekhez szükséges. Megbízható nyelvészeti megállapításokat, s ezekből továbbmenő történeti következtetéseket csak nagymennyiségű és filológiailag gondosan előkészített nyelvi anyagból lehet levonni. Mennyire biztosabban mozognánk ... számos kérdés tárgyalásában, ha pl. össze lennének gyűjtve a régi szláv eredetű és szláv gyanús helynevek és személynevek.” (MTA I. OK. 1952: 393).